

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

Martin Cudell, 1773 - 1845

Ter inleiding:

Tijdens de algemene ledenvergadering van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap op 27 mei 1960 hield wijlen F.X. Schobben, in leven onder meer medeoprichter en gedurende 20 jaar penningmeester van de Historische Kring „Het Land van Herle“ alsmede enige jaren lid van het hoofdbestuur van het L.G.O.G., een voordracht onder de titel: „Martin Cudell, een Limburger van formaat die voor ons gewest verloren ging.“ Zowel de Nieuwe Limburger van 31 mei 1960 (in een artikel van Carel Bloemen: „Martin Cudell aan de vergetelheid ontrukkt in een prachtige voordracht van F. Schobben“) alsook het Limburgs Dagblad van 2 juni 1960 („Leemte in Limburgs historie opgevuld“) wijdden uitvoerige besprekingen hieraan.

Hoewel van diverse kanten herhaaldelijk op publicatie van de voordracht is aangedrongen en dit ook zeer zeker de wens en de bedoeling van de samensteller was, is het voornemen echter nooit verwezenlijkt, onder andere door zijn plotseling verslechterende gezondheidstoestand. Als gevolg hiervan heeft hij ook niet kunnen voldoen aan het verzoek van Prof. Dr. J. Duverger, secretaris van de Commissie voor het Nationaal Biografisch Woordenboek, uitgaande van de Koninklijke Vlaamse Academiën van België, om een bijdrage te schrijven over Cudell. Wel heeft de schrijver van het in dit tijdschrift in enige vervolgafleringen te publiceren artikel nog mogen bewerkstelligen, dat het toenmalige gemeentebestuur van Ubach over Worms ertoe is overgegaan om de jurist, historicus, archeoloog en politiecommissaris Martin Cudell in een straatnaam te vereeuwigen.

De tekst is door ondergetekende herzien en, waar hij dit nodig achtte, aangevuld en verbeterd. Voorts is het geheel, voorzover hem dat als niet-historicus mogelijk was, geannoteerd en van bijlagen, tabellen etc. voorzien.

Joseph Schobben

Martin Cudell werd geboren „im letzten Hause in der Gracht“¹ in dat deel van het huidige Rimburch, dat, destijds aangeduid met Broekhuizen of Brochhausen, nimmer behoord heeft tot het rechtsgebied van het kasteel en derhalve ook niet tot het oude

Rimburgse rectoraat. Daarom werd hij ook op 8 augustus 1773 gedoopt te Eygelshoven, in de moederkerk van het tegenwoordige Ubach over Worms².

Zijn vader was de plaatselijke geneesheer of chirurgijn Anton Coudell³, zijn moeder Anna Maria Vreuls. De grootvader, Jacob Cudell, gehuwd met Anna Barbara Jongschlägers, oefende voordien de geneeskunde uit in het aangrenzende Mariënborg.

De wieg van Martin Cudell heeft dus wel gestaan aan een van de scharnierpunten van onze Limburgse historie, het dal van de Worm, achter de hoge oostrand van het tegenwoordige Zuid-Limburg. Reeds bestuurlijk scheidend vanuit de Romeinse Tijd behield het riviertje zijn grensvormende functie o.m. op kerkelijk gebied, zelfs tot een eind in de vorige eeuw, als scheiding tussen de bisdommen van Luik en Keulen⁴.

Niet ver van het geboortehuis ligt ook de plek, waar de bekende heerbaan Bavay-Tongeren-Coriovallum-Jülich-Keulen haar brug had over de Worm. Deels uit Romeins bouwmateriaal werd daar ook in een ver verleden de kern gegrondvest van het Rimburgse kasteel. Deze waterburcht - de ridderborgh „Rinberge“ uit de middelnederlandse rijkroniek van Jan van Heelu - zou sinds Worringen en de hele middeleeuwen door haar eigen rol vervullen als oostelijke grensburcht van het oude Brabant⁵.

In de dagen van het Weens Congres zou zij dan weer een van de elementen vormen bij de bepaling van onze huidige rijksgrens in oostelijk Zuid-Limburg. De speciale geaardheid van het geboortemilieu en zijn jeugdijaren, aan de rand van de Oostenrijkse Nederlanden, temidden van buurdorpen deels onder Gulikse en deels onder Staats-Nederlandse souvereiniteit hebben bij de jonge Cudell misschien reeds die belangstelling voor het geschiedkundig gebeuren gewekt, waarvan hij later nog op velerlei manieren zou laten blijken. Zo zal ook de aanwezigheid van Romeinse fragmenten, bewerkte stenen met inscripties en andere verschijnselen in zijn geboortegrond, wel de oorzaak zijn geweest van de meer oudheidkundig gerichte studies en onderzoekingen, waarmee hij in latere jaren zich heeft beziggehouden en waarvan hij op een zodanig wetenschappelijk verantwoorde wijze de bewijzen heeft geleverd, dat niemand minder dan wijlen de rijksarchivaris Joseph Habets Cudell heeft aangeduid als „deze geleerde archeoloog“⁶.

In zijn jeugd- en studiejaren was er ook nog een andere factor, die hem in dezelfde richting heeft gestuwd, namelijk de invloed die op hem inwerkte vanuit de op een half uur afstand van zijn geboortedorp gelegen abdij Kloosterrade/Rolduc en meer in het bijzonder die van de bekende bibliothecaris Simon Pierre Ernst. Tien jaar voor de geboorte van Cudell had Ernst daar juist zijn intrede gedaan om er, naast zijn werk als docent in de theologie en bibliothecaris, later uit te groeien tot de nu nog altijd erkende grondlegger van onze Limburgse geschiedbeoefening⁷.

„Das letzte Haus in der Gracht“, geboortehuis van Martin Cudell te Rimburg. Aan het begin der jaren zestig is het door toedoen van de schrijver van dit artikel onder burgemeester Mr. J.G. Smeets gerestaureerd. In de loop der jaren is het echter helaas steeds meer vervallen en vervolgens afgebroken. De tekening is in 1945 vervaardigd door de bekende Geleense architect P.A. Schols (Het vakwerkhuis in Limburg, in: Het Land van Herle, 1958, blz. 27-56).

Als mededocent en later opvolger van Ernst voor het theologisch onderwijs, was daar ook aanwezig de te Rimburch geboren leeftijdgenoot van Cudell's vader: Pieter Joseph Corneli. Juist in die jaren - aan de vooravond van de Franse invallen en haar ingrijpende gevolgen ook voor onze streek - beleefde het oude Kloosterrade als centrum van wetenschappen een soort geestelijke burcht aan de rand van het Wormdal, het hoogtepunt van zijn bestaan.

Uit het levensbericht van Stas⁸ - een tijdgenoot van Cudell - weten we, dat deze in zijn studentenjaren een regelmatig bezoeker was van Rolduc en van Ernst zelf toen deze - reeds zeven jaren vóór de Franse invallen, als pastoor te Afden-Herzogenrath woonachtig - elk vrij ogenblik besteedde aan het verzamelen van de bronnen, waaruit hij onder meer zijn hoofdwerk, de bekende „Histoire du Limbourg” zou opbouwen.

Uit hetgeen we elders vonden hopen we nader te kunnen aantonen, dat de leergierige Cudell niet enkel een waardige pupil van de grote leermeester is geworden, doch dat Ernst zelf - op het moment dat hij op ander gebied in ernstige verwikkelingen was geraakt als centraal figuur in de bekende kwestie van de priester-eed jegens het Franse bestuur en alles wat daarmee samenhang⁹ - kon steunen op de actieve behulpzaamheid van zijn inmiddels in elk opzicht geestelijk volwassen geworden leerling.

Laat ons nu echter eerst terugkeren naar de verdere ontwikkelingsgang van Cudell zelf: Na zijn klassieke vorming aan het gymnasium te Keulen, liet hij zich op 21.2.1791 - dus op ruim 17jarige leeftijd reeds - inschrijven voor de rechtenstudie aan de Keulse universiteit.

Aan deze studie kwam een ontijdig en gedwongen einde, toen, evenals zoveel andere eeuwenoude instellingen, ook de Keulse Hogeschool het slachtoffer werd van de verwarring van de Franse Tijd.

Vermoedelijk in die Keulse jaren reeds is de jonge Cudell in aanraking gekomen met een aldaar gevestigd geleerd en invloedrijk man uit eigen omgeving: Karel Leopold graaf van der Heyden-Belderbusch, die in 1777 heer geworden was van het kasteel Terworm. Deze graaf Belderbusch was sinds 1772 kamerheer en later vice-president van de hofraad van de Keulse aartsbisschop, de keurvorst Maximiliaan Frederik van Beieren¹⁰. Van 1781 tot het uitbreken van de grote revolutie (1789) was graaf Belderbusch, eigenaar van Terworm, te Parijs woonachtig. Hij was daar de gevolmachtigde minister van de Keulse keurvorst aan het hof van Lodewijk XVI. Door het ineensinken van het „ancien regime” kwam aan dit gezant zijn van Belderbusch een einde; in afwachting van rustiger tijden trok hij zich terug op kasteel Terworm. Daar heeft zijn werkzame geest klaarblijkelijk niet stil gestaan; in de levendige polemiek van die jaren heeft hij zich ook

gemengd door middel van een viertal brochures, bij het schrijven waarvan hij ook wel geput zal hebben uit de schat van werken die hij bezat in de rijk voorziene bibliotheek, een erfenis van een oom van vaderszijde, die grootmeester was geweest van de Keulse keurvorst.

Intussen is de jonge Cudell betrokken geraakt bij de opbouw van de nieuwe bestuursadministratie in onze streek. Zo vinden we hem als samensteller - in 1796 - van een bevolkingsregister voor zijn geboortegemeente, de „mairie d'Ubach-Overworms". Dit register ondertekent hij als „adjoint-maire"; achter zijn eigen naam, in de samenstelling van het vaderlijke gezin, duidt hij zichzelf aan als „fils étudié". In de jaren 1796-1798 fungeert Cudell ook als secretaris van de kantonnale administratie van Heerlen.

Enkele jaren later komt er echter voor hem veel interessanter werk. Als de wilde jaren van de revolutie voorbij zijn, en Napoleon als consul op zijn manier orde op zaken heeft gesteld, vindt ook de ambteloze oud-gezant aan het hof van Lodewijk XVI op kasteel Terworm zijn weg naar het nieuwe regiem. Graaf Belderbusch is dan lid geworden van de Maastrichtse „Conseil-Général de la Meuse-Inférieure". Als uitvloeisel van die functie voert het begin van het jaar 1802 hem opnieuw naar Parijs en daarbij wordt hij vergezeld door de 28-jarige Cudell, die door de graaf als particulier secretaris is aangesteld. Hij krijgt nu tijd en gelegenheid om zijn in Keulen verstoorde studie weer op te nemen en ze zelfs te richten op breder terrein. De velerlei instituten die - als uitvloeisel van de onderwijsbesluiten van de Constituante - in de Franse hoofdstad zijn gesticht, bieden hiervoor meer dan voldoende gelegenheid.

Maar reeds vanaf het eerste moment dat Cudell in Parijs aanwezig is, levert hij ook het bewijs, dat hij met zijn geboortestreek verbonden blijft en met name met zijn vaderlijke vriend S.P. Ernst. De geleerde¹¹ pastoor van Afdon (Dld.)¹² beleeft begin 1802 juist het meest kritieke moment in zijn campagne over het al dan niet geoorloofd zijn voor priesters van de boven aangehaalde eed. Het is juist dan, dat voor- en tegenstanders van het hevig omstreden punt zich afvragen, wat in het in behandeling zijnde Concordaat tussen Napoleon en de Kerk uiteindelijk zal worden bepaald over het priesterschap in het algemeen en over de situatie van de beëdigden in het bijzonder. In de Zuidelijke Nederlanden circuleren allerlei teksten van formules voor retractatie of herroeping van de afgelegde eed, die men toeschrijft aan de uitgeweken bisschoppen van Luik en Mechelen en welke niet in overeenstemming zijn met de praktijk, die door de aanwezig gebleven vicarissen-generaal van die bisdommen in enkele jaren van de grootste verwarring is gevolgd.

Uit een aantal oorspronkelijke studies, die speciaal over deze zaken gepubliceerd zijn door de Antwerpse prof. dr. C. de Clerq

en waarvan men de neerslag kan vinden in onder meer de Rolducse jaarboeken van 1953 en 1954, is afdoende komen vast te staan welke vooraanstaande en in feite centrale rol hierbij aan Ernst is toegefallen¹³. Uit de door De Clerq apart beschreven correspondentie¹⁴ is gebleken, dat de oude theoloog van Rolduc juist in het begin van 1802 was toegegroeid naar een situatie, waarin hij niet enkel de vertrouwensman was van hoge kerkelijke bestuurders, doch waarbij de pastorie van Afden ook het centrale punt was, waar de langs allerlei kanalen gaande en komende correspondentie en informatie op elkaar werd afgestemd.

Om in dit verband een enkel cijfer te noemen: de Antwerpse onderzoeker heeft van de aan Ernst gerichte brieven er niet minder dan 843 opgespoord! Uit zijn werk springt een brief naar voren - door hem gedeeltelijk gepubliceerd - die op 13 maart 1802 vanuit Parijs aan Ernst geschreven is door Cudell¹⁵. De inhoud van de brief is niet enkel belangwekkend, omdat daaruit blijkt, dat Ernst zijn jonge vriend bij diens vertrek ook een vrouwelijke opdracht heeft meegegeven met betrekking tot de nog onbekende inhoud van het Concordaat, doch ook omdat het stuk een goed inzicht verschaft over de stand van ontwikkeling en de graad van veelzijdige gevormdheid van de afzender. Bij het geven van de opdracht zal Ernst zich wel niet enkel de geschiktheid van zijn leerling voor het uitvoeren van de taak hebben gerealiseerd, doch ook diens mogelijkheden om via de kring van de oude en nieuwe relaties van zijn meester, graaf Belderbusch, de een of andere opheldering te verschaffen. Dat hij goed gezien had, mag mede blijken uit enige letterlijke aanhalingen, die we, uit Cudell's Franse tekst vertaald, zullen laten volgen.

Nadat hij een aantal inlichtingen over boekenveilingen van Latijnse werken, waarvoor Ernst hem ook diverse opdrachten heeft meegegeven, heeft laten voorafgaan, schrijft Cudell het volgende: „.... van de inhoud van het Concordaat dringt nog niets tot het publiek door. Er is een ogenblik geweest, waarop de heftige onenigheid, ontstaan tussen de regering en het „tribunat“, het Concordaat noodlottig dreigde te worden. De doordrijvers in het „tribunat“ maakten reeds in het openbaar hun vijandige voornemens bekend en gingen er reeds in de salons bij voorbaat prat op, dat zij bij gelegenheid van de behandeling van het verdrag de Eerste Consul de voet dwars zouden zetten. Maar door een gelukkig toeval heeft Napoleon hun bedoelingen doorzien en door middel van één van die ingrijpende maatregelen, die in het belang van het gehele volk genomen worden en die sinds de revolutie aan de orde van de dag zijn, heeft hij de weerspanningen aan de deur laten zetten. Hun opvolgers die deze les ter harte hebben genomen, zullen nu de behoefte gevoelen om zich niet zomaar te verzetten tegen de bedoelingen van de regering die ernaar streeft om uiteindelijk de godsdienst en de goede zeden te herstellen.

S.P. Ernst, bibliothecaris van Rolduc en pastoor van Afdon, met wie Cudell veel contact had.

De zaak vanuit dit standpunt beijkend, is men geneigd het gebruik van deze maatregel te verontschuldigen, hoewel de Constitutie hem geenszins wettigt. U weet ongetwijfeld, dat onze tegenstanders, en hiermee bedoel ik de onbeëdigden, een kleine overwinning hebben behaald door toedoen van het Concordaat en zij zullen zeer zeker niet nalaten om aan hun zegepraal meer waarde toe te kennen dan ze in werkelijkheid verdient. Maar uiteindelijk zal men toch de eed van haat tegen het koningschap in zekere mate moeten herroepen en dat betekent toch wel iets, hoe men de zaak ook keert of wendt. Het schijnt, dat het veeleer de raadsman van kardinaal Caprara, de eerwaarde Heer N.N. is, die nogal fel gekant zijnde tegen de eed, die clause heeft doen opnemen, en niet de kardinaal-legaat zelf. De Heer Belderbusch is de legaat, die hij nog kent uit de tijd, dat deze nuntius was te Keulen, gaan opzoeken. Toen de heer Belderbusch zich bij die gelegenheid enige opmerkingen over dit onderdeel van het Concordaat veroorloofde reageerde de legaat zelf slechts zwakjes op de argumentatie, maar de Eerwaarde (raadsman) stond meteen in vuur en vlam".

Nadat Cudell hierop nog een aantal informaties heeft verstrekt over de algemene stand van zaken te Parijs en met name over wat er omgaat in de kringen van de oude Voltairianen en hun voor- en tegenstanders op dat ogenblik, alsook over de verwickelingen van een tweetal toneelschrijvers ten opzichte van de Comédie Française, besluit hij zijn brief met het postscriptum: „Indien ik U, vooral met het oog op Uw literaire verlangens en behoeften van dienst kan zijn, stel ik mij gaarne tot Uw beschikking. Ik hoop dat de heer Franssen U de nummers van de „Annales Philosophiques“, die ik nog had, heeft overhandigd“.

Een maand na verzending van deze brief - 19 april 1802 - wordt graaf Belderbusch benoemd tot prefect van een departement, n.l. dat van de Oise, hetgeen hij tot begin 1810 zal blijven. Al die jaren was Cudell zijn rechterhand. Het tweetal heeft daar niet alleen goed werk verricht bij de verbetering van een achterlijke landbouw, doch ook bij de reorganisatie van het lager onderwijs. Een voornaam onderdeel van dit werk was in het bijzonder opgedragen aan Martin Cudell. Ook hebben beiden zich aanmerkelijke verdiensten verworven nog op een ander terrein, n.l. bij de verbetering van de positie van de geestelijkheid, welke vooral in dat deel van Frankrijk klaarblijkelijk veel te wensen overliet. Na acht jaar vruchtbaar werk - waarbij Belderbusch de inzet van eigen fortuin niet schijnt te hebben geschuwd - was er heel wat ten goede veranderd in het landbouwdepartement ten noorden van Parijs.

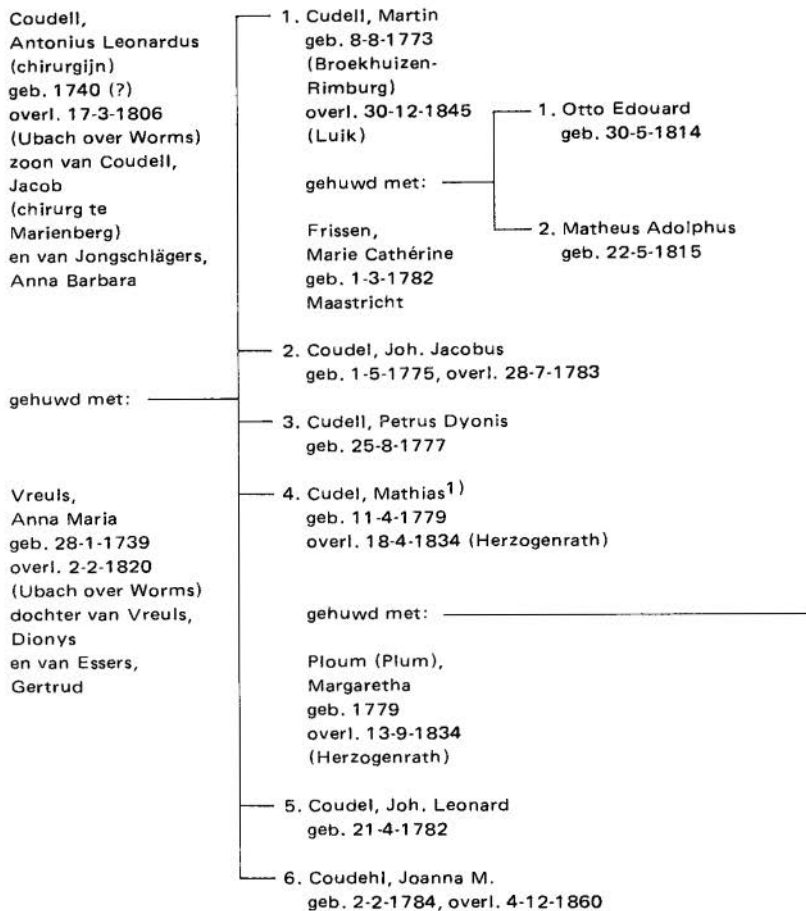
De veronderstelling ligt voor de hand, dat er verband moet worden gezocht tussen dit succesvol werk en hetgeen er gebeurde in het voorjaar van 1810: Belderbusch werd toen benoemd tot graaf van het Keizerrijk en tevens tot lid van de Senaat, het-

geen tot gevolg had, dat de woonplaats werd verlegd uit de departementale hoofdstad Beauvais naar Parijs. De secretaris van de senator kreeg nu nog betere mogelijkheden voor de bevrediging van zijn studiezin. Naast de grote bibliotheken en de archieven van de hoofdstad schijnen vooral de verzamelingen van de „Académie des Inscriptions et Belles Lettres” zijn aandacht te hebben gehad. Verondersteld mag worden, dat de in die jaren na de Egyptische Veldtocht zeer in de aandacht gekomen archeologie, Cudell gebracht heeft tot die tak van wetenschap, waarmee hij zich in zijn drie laatste Parijse jaren vooral heeft beziggehouden, n.l. de aardrijkskunde der geschiedenis. Ligt hier ook de oorsprong van hetgeen hij, teruggekeerd in zijn geboortestreek, later zou gaan omzetten in de praktijk van het oudheidkundig bodemonderzoek?

Het antwoord op de vraag kost weinig moeite, als men zich op de hoogte heeft gesteld van hetgeen hij in een aantal - helaas zeer moeilijk bereikbare - publicaties achterliet. Deze leveren het bewijs, dat hij de eerste Limburger is geweest, die op basis van wetenschappelijke voorstudie, ertoe overging de geschiedkundige verschijnselen en vermoedens nader te onderzoeken, met behulp van de spade. Dat deze eer van grondlegger te zijn van het oudheidkundig bodemonderzoek in ons gewest reeds rond 1820, toekomt aan Martin Cudell, wordt ook bevestigd door de volgorde, die drs. L. van Hommerich in 1949 voor de Limburgse archeologie hanteerde in „Het vraagstuk Coriovallum” in het verzamelwerk, dat aangeboden werd aan wijlen mgr. dr. P.J.M. van Gils¹⁶. In dit verband lijkt het mij nuttig ook de aandacht te vestigen op het volgende: In een tweetal werken over de ontwikkeling van het oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland namelijk. In het boekwerk van die naam uit 1947 en in „Honderd Eeuwen Nederland” van 1959¹⁷ - laat men de beoefening van de vaderlandse archeologie beginnen met C.J.C. Reuvens, met de nadere aanduiding: „omstreeks 1830”.

Alvorens ons nu verder te verdiepen in een nieuwe periode in het leven van Cudell, nog een enkel woord over diens meester graaf Belderbusch: Blijkbaar tamelijk ongevoelig voor de gunstbewijzen van de Franse keizer, heeft de graaf in 1814 vóór de vervallenverklaring van Napoléon Bonaparte gestemd. Mogelijk is dit de sleutel geweest op de hem nadien door Lodewijk XVIII verleende grote naturalisatie. In 1815 heeft Belderbusch zich geheel uit de politiek teruggetrokken; hij verbleef daarna beurte- lings te Terworm en in Parijs. Toen hij in 1826 in de Franse hoofdstad stierf, had hij nog gedurende enkele maanden als secretaris in dienst gehad de jonge Heerleenaar Johan Michiel Dautzenberg, de latere dichter¹⁸.

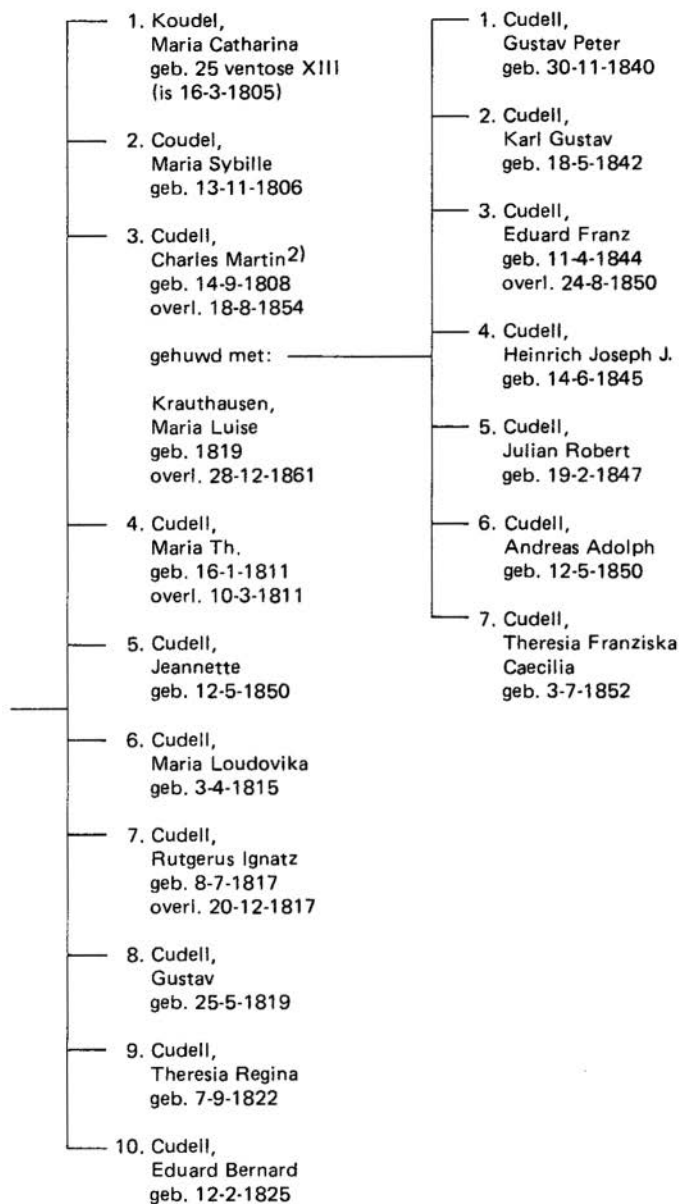
Omdat graaf Belderbusch kinderloos overleed - daarbij de laatste zijnde van zijn geslacht - gingen zijn bezittingen over aan een

Enige genealogische bijzonderheden omtrent de familie Cudell.
(Vermoedelijke) nazaten zijn thans nog te Aken-Laurensberg woonachtig.

1) Was arts te Herzogenrath, vanaf 1817 burgemeester aldaar en vanaf 1819 „beigeordneter Bürgermeister“. (vgl. Heimatblätter des Landkreises Aachen, 8. Jg., Heft 2-3 (z.j.), blz. 74, en Zeitschrift des Aachener Geschichtsverein, Jg. 78 (1967): Zur Geschichte der Bergbaumedizin und Knappschaft im Steinkohlenbergbau an der Wurm, blz. 232).

2) Was eveneens arts te Herzogenrath-Kleik. Al zijn kinderen werden in Herzogenrath geboren.

achterneef. Deze is het, die in 1862 de nog bestaande beplantingen van Terworm heeft laten ontwerpen door een Brussels tuinarchitect. Door het huwelijk van een dochter van deze erfgenaam kwam Terworm in het bezit van de familie De Loë, die in 1891 het kasteel in de latere vorm heeft laten brengen. In 1917 werd het met zijn aanhorigheden eigendom van de Oranje-Nassaumijnen.

Keren we nu terug naar onze hoofdpersoon Martin Cudell: Na een elfjarig verblijf in Frankrijk, is hij in 1813, bijna 40 jaar oud, naar zijn geboortestreek teruggekeerd. In dat jaar vinden we hem in Maastricht, waar hij een aanstelling heeft aanvaard bij de „direction des droits réunis”. In datzelfde jaar, op 22 juni, trouwt hij er met een dochter uit een van de gezeten Maastrichtse families, Marie Cathérine Frissen, aldaar geboren op 1 maart 1782 uit het huwelijk van Otto Frissen en Marie Cathérine Cuypers. Blijkens de huwelijksakte is de bruid van beroep „marchande”: de woning van het echtpaar is het huis Grote Staat 689, waar de jonge vrouw reeds een winkel had in damesmode-artikelen, die ze ook na het huwelijk aanhoudt. In dat huis worden ook de uit het huwelijk voortgekomen kinderen geboren: Otto Edouard, op 30 mei 1814 en Matheus Adolphus, op 22 mei 1815. Omstreeks 1826 is het gezin Cudell verhuisd naar Grote Staat 712. Buiten de twee dienstboden zijn er dan nog in huis de in Maastricht geboren Maria Cathérine Batta en de uit Atrecht afkomstige Marie-Louise Graab.

Een heel nieuwe periode in het leven van Cudell is aangebroken, als hij op 26 december 1814 bij besluit van de Prins van Oranje, Souverein Vorst der Verenigde Nederlanden, benoemd wordt tot Commissaris van Politie voor de stad Maastricht, in welke functie hij op 7 januari 1815 door de Rechtbank van eerste Aanleg wordt beëdigd. Op 10 september 1817 geschiedt zijn beëdiging door dezelfde Rechtbank als „oversetter der Hoogduytsche Taal, als sijnde daarin zeer ervaren”. Intussen blijft mevrouw Cudell haar zaak beheren.

Om een indruk te geven van de administratieve omstandigheden waaronder Cudell zijn taak als hoofd van de burgerlijke politie en dus als eerste in de reeks van commissarissen van politie van Maastricht onder het koninkrijk, is begonnen, hebben we een tweetal van zijn brieven uit het archief gelicht. Tot rond 1820 schreef hij zijn rapporten aan de procureur-crimineel des Konings in het Frans; daarna zijn ze in het Nederlands gesteld. De uit de stukken blijkende zelfstandigheid van oordeel, de stijl ervan en de bondigheid van formulering, doen de man herkennen, met wie wij reeds als briefschrijver en rapporteur hebben kennis gemaakt in 1802, in zijn correspondentie met Ernst. Ter illustratie de twee brieven:

In een brief van 15 augustus 1823 aan de procureur-crimineel¹⁹,

heeft hij het over het geval van een zekere Christof Krouk uit Krakau, blijkbaar een achterblijver uit de tijd van de grote veldtochten, die - aldus Cudell - „... van Toulon in Frankrijk, waar hij vijf jaar op de galeien heeft gezeten, door een marechaussee naar Aken is gebracht" en waar de Polizeidirektor, op grond van een conventie waarop hij zich beroept, over het geval een proces-verbaal heeft doen opmaken, samen met een „looppas", - dus wat wij zouden noemen een reisorder - met als eindbestemming de Russische consul te Amsterdam, om van daar „per Zee", zoals de reisorder aanduidt, naar zijn vaderland te worden teruggebracht. Terwijl Cudell bondig laat verstaan, dat hij twijfelt aan de kennis der Akense autoriteiten ten opzichte van de landsgrenzen op de nieuwe kaart van Europa, in hun samenhang met de ligging van de stad Krakau, opponeert hij tegen de aan de Nederlandse administratie berokkende overlast ook met de stelling, dat hem van de conventie waar men zich in Aken op beroept, niets bekend is. Over een ander voorval, dat mogelijk nog een uitloperje vormt van de Maastrichtse schutterij-kwestie van rond 1820, rapporteert de commissaris het volgende: „De Heren Duquesne, Steins en luitenant Boermans van de Waterstaat, welke Heren in de sociëteit bij Daenen een souper bijgewoond hadden, hebben bij het naar huis brengen van de heer Boermans, welke ongesteld was en in de Hazewind logeert, ene rencontre met de schildwacht der schutterij op de markt gehad, tengevolge waarvan deze Heren gearresteerd en de Heer Boermans in de spekkamer is opgesloten geworden tot des anderen daags. Deze heren hebben een klacht wegens mishandeling tegen de wacht gedaan, terwijl de wacht dezelve beschuldigt de schildwacht geinsulteerd en deze een blauw oog geslagen te hebben. Het schijnt, dat men gezind is over dit voorval een ernstig onderzoek in te stellen".

En terwijl hij zijn ondertoon van ironie en levenswijze humor ook laat doorklinken in zijn conclusie, besluit Cudell het stuk met de zin: „Getuigen van het begin der affaire zijn niet voorhanden, en het zal moeilijk vallen op een voldoende wijze te verklaren, hoe de voornoemde Heeren, de Spilstraat afkomende om naar de Hazewind te gaan, (welk hotel immers aan de Boschstraat lag) de schildwacht, welke op de hoek van het Stadhuis staat, hebben kunnen ontmoeten".

We zullen de commissaris nu niet verder volgen in zijn besloomingen als verantwoordelijk gezagsdrager in de sfeer van de Maastrichtse openbare orde van het begin der vorige eeuw; daartoe komt straks voldoende gelegenheid, als we dieper zullen ingaan op de dwangpositie, waarin deze Zuid-Nederlander in hart en nieren, door de loop der omstandigheden zal terecht komen, als voor Maastricht de negen jaar gaan aanbreken, die men de periode Dibbets pleegt te noemen en waarbij Cudell als hoofd van de burgerlijke politie binnen de in staat van beleg verklaarde ves-

ting met haar in feite 22.000 opstandige burgers, in genen dele de rol wenst te spelen, welke een oppermachtig „Militair Gezag” van hem verhoopt. Omdat de commissaris dan - in militaire ogen blijkbaar te zéér - blijft vasthouden aan zijn eigen opvattingen over de fundamentele rechten van de burger - ook als men zijn eigen politieapparaat onder voogdij heeft gesteld van een speciaal in het leven geroepen geheime militaire politie - zal hij beschouwd gaan worden als een hinderlijk burger-element. Op basis van een samenraapsel van elkaar tegensprekende en voor dat doel kennelijk ineengezette (over deze periode later meer) schrifturen, toegevoegd aan de bekende minister van justitie Van Maanen, weet men dan de handtekening des Konings te verkrijgen onder een besluit van ontslag. Na nog ruim een jaar te Maastricht te hebben gewoond, vertrekt de oud-commissaris naar Hasselt, waar de Belgische regering de zestigjarige dan tot vrederechter benoemt.

Welk verlies werd bij deze gang van zaken nu door onze Limburgse geschiedbeoefening geleden?

Wat had Martin Cudell op dit punt gepresteerd in zijn Maastrichtse vrije tijd?

(wordt vervolgd)

† F.X. Schobben

NOTEN:

1. H. Hanssen, die Rimburch, Aken 1912, blz. 15; Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek 1912, deel II.
2. Voor nadere bijzonderheden omtrent de voor onze begrippen wellicht ietwat merkwaardige parochie-indeling van die tijd verwijzen we naar: F.X. Schobben, Bij het 150-jarig jubileum der parochie Waubach, in: Het Land van Herle 1953, afl. 5, blz. 97-103 en H.M.H. Goossens, Bij het 175-jarig jubileum van de parochie St. Jozeph te Waubach-Groenstraat en het eeuwfeest van de gelijknamige parochiekerk, Waubach 1978, blz. 1.
3. Voor de familienaam worden diverse schrijfwijzen gebruikt.
4. F.X. Schobben, Iets over de Rijksgrens in het Wormdal, in: Het Land van Herle 1951, blz. 17-18.
5. J.F. Willems, Rijkskroniek van Jan van Heelu, Brussel 1836, blz. 44.
6. Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg, 1865, blz. 220-224.
7. S.P. Ernst, Histoire du Limbourg, 7 delen, Luik 1837-1852; C. Damen O.S.B., Limburgse geschiedschrijvers, I. Simon Pierre Ernst, in: Het Land van Herle 1953, blz. 33.
8. G.S. (is Stas), Notice biographique de l'archéologue limbourgeois Martin Cudell Roermond 1871 (separaatdruk); ook in: Publications, tome VIII (1871), blz. 298-302.

9. J.M. Gijsen, Joannes Augustinus Paredis, bisschop van Roermond en het Limburg van zijn tijd, Assen 1968, blz. 369;
Zie ook noot 14.
10. Jos van de Venne, het kasteel Terworm onder Heerlen, Publications 1922, blz. 145;
Nieuw Nederlands Biographisch Woordenboek, 1912, deel II.
11. Een overzicht van een groot deel van de geschriften van Ernst is te vinden in: M.G. Spiertz, Maastricht in het vierde kwart van de achttiende Eeuw, Assen 1964, blz. XIV-XV;
Vergelijk ook: Biographie Nationale, Bruxelles 1878.
12. P.C. Boeren, de Abdij Rolduc, godsdienstig en cultureel centrum van het hertogdom Limburg (1104-1804), Maastricht 1945, blz. 45 en 112.
13. C. de Clerq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796 in Roda Sacra 1104-1954, Roermond 1954, blz. 59-68;
Zie ook: Spiertz, Maastricht, blz. 85, 194, 201-223.
14. C. de Clerq, Simon Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants, in: Annales du XXXIVe Congrès de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique (Verviers, 22-25 juillet 1951).
15. Deze brief berust in het Bisschoppelijk Archief te Aken, dossiernr. 3224 en is afgedrukt in tijdschrift „Limburg“ nr. 1-2, Maaseik 1955, blz. 19-20.
16. Publications 1949, Eerste stuk, blz. 277.
17. Honderd Eeuwen Nederland, Den Haag 1959.
18. Aan de nagedachtenis van Johan Michaël Dautzenberg bij het eeuwfeest zijner geboorte. Aldus luidt de titel van een door het „Genootschap Limburg“ verzorgde bloemlezing uit het jaar 1908 (Sittard), alwaar dit feit op blz. 3 ook vermeld wordt;
L. Schols, Johan Michiel Dautzenberg, Publications 1869, blz. 568-574;
F.X. Schobben, de Berghwerker, in: Het Land van Herle 1951, afl. 1, blz. 2;
G. Knuvelde, Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde, Den Bosch 1950, III blz. 441.
19. Rijksarchief Maastricht, afdeling Nieuwe Rechterlijke Archieven, nr. 454.

Canonblad uit het mis-antiphonarium met op de achtergrond het silhouet van Euskirchen.

Een 15-de eeuws mis-antiphonarium uit Euskirchen

In het kader van de Internationale Archiefweken van de UNESCO in het najaar van 1979 werden allerwege tentoonstellingen georganiseerd. In vele gevallen waren ze instruerend van opzet¹, in enkele echter toonden ze pretiosa uit het archiefbezit, zoals in de tentoonstelling „Kostbarkeiten aus rheinischen Archiven“, die in oktober 1979 in Bonn te zien was. Over een van deze kostbaarheden handelt de volgende bijdrage.

De St. Martinuskerk te Euskirchen (tussen Düren en Bonn) bezit een kostbaar mis-antiphonarium uit het laatste kwart van de 15e eeuw. Het bestaat uit 318 perkamenten bladen en bevat de misteksten en gezangen van het hele liturgische jaar. Oude handschriften dwingen vaak bewondering af door de prachtige verluchting en de harmonische eenheid van tekst en versiering. De verluchting van het Euskirchener mis-antiphonarium is daarentegen zeer bescheiden en blijft beperkt tot een canon-blad² met de kruisigingsscène en enkele initialen³, die met abstracte ornamenten versierd zijn.

Maar het handschrift is toch nog om andere redenen interessant, historisch interessant. Het bevat namelijk een in de volkstaal gestelde formule voor de huwelijksvoltrekking, in rubro (dat wil zeggen: met rode letters) geschreven⁴. De om zijn dialektische merkwaardigheden⁵ interessante tekst luidt:

„De inde querat sacerdos per hunc modum. Is nu ur begerde uch zo veranderen ind zo samen verbynden durch dat sacrament der hilgen ee, uch neit da van zo scheiden noch umb leiff noch umb leit umb gelt noch umb goid umb lijden noch verdreyss noch umb geinre anderley sachen, der her en tusschen komen moicht, en sal noch en mach uch hie van enschuldigen noch dit sacrament zo vernichtigen dan de doit. Is dit dan ur meynunck inde begerde ind geloefft urre, eyn dem anderen nu vort an dit vast inde stede bis in den doit zo halden, so sprecht ya. Et recipiat sacerdos anulum et det viro ad manus dicendo quod imponat mulieri ad digitum anularem dextre manus. Et tunc iungat manus eorum dicendo. In dem selven verbunde dat got adam inde evam tzo samen beval ita Ego coniungo vos In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen.“

of in vertaling:

„Vervolgens moet de priester op de volgende wijze vragen:
Is (het) nu uw wens (van levensstaat) te veranderen en (u) te verbinden door het sacrament van het heilig huwelijk, u daar niet aan te onttrekken, noch om lief noch om leed, (noch) om geld

noch om goed, (noch) om lijden noch (om) verdriet, noch om een andere zaak, die daartussen mocht komen, en (niets) zal noch mag⁶ u daarvan ontslaan of dit sacrament tenietdoen, tenzij de dood. Is dat nu uw bedoeling en wens en belooft gij, de een tegenover de ander, dit van nu af standvastig zo te houden tot in de dood, dan spreek: ja.

En de priester moet de ring nemen en hem in handen van de man geven, terwijl hij zegt, dat deze hem bij de vrouw aan de ringvinger van de rechterhand moet steken. En dan moet hij hun handen in elkaar leggen, terwijl hij zegt:

In hetzelfde verbond, waarin God Adam en Eva aan elkaar toevertrouwde

zo verbind ik u in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen."

Het opvallende van deze tekst is de uitvoerigheid en de ongewone formulering, een grote zeldzaamheid voor die tijd.

Als tweede merkwaardigheid moet vermeld worden, dat op het reeds besproken canon-blad links op de achtergrond het silhouet van Euskirchen verschijnt, naar beweerd wordt de oudste voorstelling van de stad. Uit dit gegeven spreekt een zeker gevoel voor realisme, evenals uit de wijze waarop het gebeuren op de Calvarieberg is weergegeven: bijvoorbeeld de diepe smart op het gelaat van de Gekruisigde.

Dit realisme wijst in een bepaalde richting. Sedert het midden van de 14de eeuw heerst er in West-Europa een stemming van verval en ondergang, in het openbare leven zowel als in het privéleven. Men heeft deze tijd „Herfsttij der Middeleeuwen"⁷ genoemd, ook al, omdat de grote massa's deel hadden aan het algemene verval. Men mag echter niet vergeten, dat de kerk in de late Middeleeuwen een verrassende kracht tot verandering en vernieuwing openbaart, een vernieuwing, die niet van bovenaf opgelegd wordt maar haar oorsprong vindt in een nieuw begin van burgerlijke vroomheid: de Moderne Devotie. Het ideaal was: zelfinkeer binnen de profane omgeving en naast het alledaagse werk, „Navolging van Christus" in het dagelijks leven⁸. Deze innerlijke verandering van het individu zou tegelijk ook het geestelijk niveau van de gemeenschap verbeteren.

Ontstaan is deze beweging in het oosten van ons land; haar ideeën vonden daar en in het aangrenzende land van de Nederrijn ook de meeste ingang. Twee stichtingen zijn daarvoor van groot belang geweest: de „Broeders en Zusters van het Gemene Leven" en de „Congregatie van Windesheim". De eerste - die voor onze streken weinig rechtstreekse betekenis had - vormde geen kloosterlijke gemeenschap, maar bestond uit leken, die een gemeenschappelijk leven leidden, maar geen geloften aflegden. De tweede - een klooster - stichting (1395 Windesheim bij Zwoll) - was wel voor onze provincie, vooral voor het midden en noorde⁹. De broe-

uam salutē. **P** rpin. De inde q̄rat
 sacerdos p̄ hūc modū **I**s nu v̄ be
 gerde uch zo veranderen ind zo sa
 men verbynden durch dat sacramēt
 der hulgen. **e**. vch ueit da van zo schei
 den. noch vmb leiff noch vmb leit.
 vmb gelt noch vmb goid. vmb lȳde
 noch verdreys. noch vmb geure and
 ley sachen de her en tusschen komen
 mocht. en sal. noch en mach uch hie
 van enschuldigen noch dit Sacra
 ment zo vernichtigen dan de doic **I**s
 dit dan ur meynūck. inde begerde ind
 geloefft v̄re eyn den anderen nu
 vort an dit vast inde stede bis inde
 doic zo halden. so sprecht **p**a. **E**t reapi
 at sacerdos anulū et det v̄ro ad manū.
 dicēdo. qd̄ imponat mulieri ad digitū
 anularē dextre manus. **E**t tūc uīgat
 manus eorū dicēdo. **I**n dem seluē ver
 bunde dat got adam inde euam tzo samē
 beual. **u**a **E**go conūgo vos. **I**n nomie
 patris et filij et spiritus s̄a. **amē**. **De**
Beati omēs || uedictio sponsi ⁊ spōse.

(of fraterheren!) hadden zich dus ten doel gesteld, het dagelijks leven spiritueel te doordringen, dit dus niet vol verachting te ontvluchten. Voor deze dubbele taak zochten zij bestaanszekerheid in hun werk als afschrijvers van boeken. In hun scriptoria ontstonden bijbels en liturgische handschriften en werden oude codices gerestaureerd. Door het contact met hun opdrachtgevers zagen zij tevens kans, hun ideeën te verspreiden, zodat zij genoemd werden: „fratres non verbo, sed scripto praedicantes” (of wat ondeugender „pennebroeders”!).

Hoe het in deze scriptoria toeging, welke de rol van de „libarius” - de boekenman - was, kan men genoeglijk beschreven vinden in de *Consuetudines* (bundeling van afspraken en verantwoordelijkheden) van de verschillende huizen¹⁰. Het opvallende is, dat de opdrachten in teamverband uitgevoerd werden, hetgeen een grote tijdsbesparing opleverde. Getrouw aan hun levensopvatting tonen zij ook in hun boeken, dat zij oog voor de werkelijkheid hebben. Hun miniaturen zijn „naturalistischer” dan de „vergeestelijkte” verluchting van de gothiek. Het leven bestaat niet alleen uit hoogtijdagen. Het felste licht werpt de diepste schaduwen. En deze schaduw kan men in hun boekversiering vinden: rechts onder bij dieren en bloemen!

Het beschreven mis-antiphonarium uit Euskirchen is eveneens in een scriptorium van de fraterheren ontstaan: binnen de broedergemeenschap aan de Breidenbach in Keulen. Daarop wijzen niet alleen het gebruikte lettertype en de soort verluchting, maar onder andere ook de toegevoegde hymne „Gaude felix agripina”¹¹.

W.J. Krüll

NOTEN:

1. Zoals de Limburgse bijdrage „Beschreven verleden” en de Nijmeegse „Van Blok vol rechten tot Arsenaal vol wetenswaardigheden”.
2. Het canon-blad vindt men bij het begin van de canon missae, d.i. vóór de vaste gebeden rond de consecratie. De centrale positie van dit misgedeelte wordt vaak optisch uitgedrukt door een miniatuur, die een hele bladzijde beslaat en die een scène van de kruisiging uitbeeldt. (vgl. *catalogus „Kostbarkeiten aus rheinischen Archiven”, Bonn 1979, naast blz. 196*).
3. Initialen zijn de versierde eerste letters van teksten in handschriften. Men maakt daarbij gebruik van allerlei vormen uit de planten- en dierenwereld, van menselijke figuren of ook van abstracte ornamenten. Soms zijn er zelfs kleine miniaturen in verwerkt (vgl. J.J.G. Alexander, „Initialen aus grossen Handschriften” uit de serie „Die grossen Handschriften der Welt”, München 1978).
4. In rubro werden reeds de wetstitels bij de Romeinen geschreven. Ons

woord „rubriek“ is hiervan afkomstig.

5. Vergelijk de typisch Nederlandse/Nederduitse vormen: dat, tusschen, sal, mach, doit, vast inde stede, selven; naast Duitse vormen als: zo, ee, sachen, vernichtigen; naast het typisch Rijnlandse: hilgen.
6. De bewerker van het catalogus-onderdeel „Liturgische Handschriften aus katholischen Pfarrarchiven“ vertaalt abusievelijk „noch en mach“ met „keine Macht“!
7. Vergelijk het bekende werk van Johan Huizinga.
8. Het bekende boek van Thomas van Kempen (1379/80-1471) en de ideeën van Geert Groote (1340-1384) hebben deze stroming sterk beïnvloed.
9. Vergelijk „Limburgs Verleden“ II, blz. 508-509.
10. Vergelijk „Boeken in Nederland. Vijfhonderd jaar schrijven, drukken en uitgeven“, uitgave van de Kon. Ned. Uitgeversbond, 1979.
11. De Romeinse naam voor Keulen was: Colonia Claudia Ara Agrippinensis (CCAA). Uit het eerste woord ontwikkelde zich de naam Keulen.

Berichten

SCHENKINGEN AAN DE OUDHEIDKUNDIGE DIENST

De oudheidkundige dienst ontving sedert 1 januari 1980: van mevrouw K. Siemers-Coenen, Heerlen: het archief van het diocesaan Katholiek Vrouwen-gilde, afdeling Heerlen, 1949-1976; van ir. C.E.P.M. Raedts, Heerlen: een archiefstuk uit 1680 betreffende de verpachting van het weggeld van Hertogenrade, fotokopieën van archiefstukken van de Raad van State, inv.nr. 2170, een vuurstenen kling (Neolithisch), 425 bidprentjes en 85 rouwbrieven; van J.K. Gielen, Heerlen: twee onderdelen van lorica segmentata (Romeins harnas) en de boeken „De heemliefde van het Nederlandse volk” (Van der Ven) en „Roman London” (Pryce); van C. Hoek, Rotterdam: „10.000 jaar wonen in het Maasmondgebied”; van L.J.G. Schelberg, Heerlen: „De straatnamen van Maastricht” (L.J. Blonden) en „Schetsen uit de geschiedenis van Maastricht en omstreken” (Schoonbrood en Glossier); van mr.dr. J.P.D. van Banning, Rekem (B): zijn artikel „De Nederlanden en de Niederrhein”; van C. Lommers, Geleen: documentatiemateriaal betreffende diverse onderwerpen van historisch belang; van W. Nolten, Heerlen: „Gedenkboek 12,5-jarig huwelijksfeest prinses Juliana”, „Watersnood 1953”, „25 jaar parochie H. Pastoor van Ars te Eijgelshoven”, een genealogie van de familie Kokke, 7 foto’s en 15 bidprentjes; van A.J.A. Hoen, Valkenburg: een genealogie van de familie Hoenen; van P. Stoks, Heerlen: „De Volkshuisvesting en de architect” (Holt); van R. Braad, Heerlen: „Keur van gedenkwaardige tafereelen uit de Noord- en Zuid-Nederlandsche geschiedenis”, derde stukje, 1843; van A. Corten, Heerlen: 13 foto’s; van mejuffrouw J. Janssen, Heerlen: 490 bidprentjes en 4 rouwbrieven; van mevrouw M. Sijs-termans, Simpelveld: 83 bidprentjes en 3 rouwbrieven; van H.J.M. Frusch, Kerkrade: 20 bidprentjes; van H.M.H. Goossens, Ubach over Worms: 130 bidprentjes; van H.J.M. Leyser, Hoensbroek: 3 bidprentjes; van de gemeente Nieuwenhagen: „Nieuwenhagen toen”.

L.G.O.G. KRING HEERLEN

Op 20 november 1979 hield de heer R.P.W.J.M. van der Heijden uit Maastricht een dia-voordracht over het onderwerp „1579-1979, vier honderd jaar geleden: inname van de stad Maastricht door de prins van Alva”.

Op 18 december 1979 hield drs. W. Willems uit Amersfoort een lezing met dia’s, getiteld „Een nieuw castellum te Arnhem”.

Op 29 januari 1980 werd een dia-voordracht gehouden door dr. J.H.F. Bloemers: zijn onderwerp was: „Acculturatie in de Romeinse tijd in Nederland”.

Op 27 februari 1980 had de jaarvergadering plaats met als spreker drs. F.L. Augustus, die als thema koos „De gevolgen van de Franse veldtochten in de landen van Overmaas in de periode 1672-1678”.

Op 29 maart werd onder leiding van de heer A.L. Salden uit Venlo een dag-excursie gemaakt en wel een „Rondreis door het Gulikse Land” met bezoeken aan o.a. Urmond, Born, Limbricht, Obbicht en Nieuwstadt.

Op 15 april sprak drs. Ch. Genders uit Nijmegen over het onderwerp „Henri

de Gorde en Jean Baptist André Godin, twee 19de-eeuwse industriëlen en hun opvattingen over wonen en werken".

Op 3 juni hield de heer J. Notermans uit Maasticht een lezing met dia's over de geschiedenis van de vesting Maastricht.

BIJEENKOMSTEN WERKGROEP „HET LAND VAN HERLE“

Op 10 december sprak de heer J.H. Crott over het onderwerp „Zo werden ze genoemd“ (roepnamen en varianten vóór 1800), waarna drs. J.T.J. Jamar het onderwerp „Openbare verlichting in Heerlen“ behandelde.

Op 14 januari 1980 gaf de heer H.J.M. Frusch een uiteenzetting over „De verering van de heilige Jozef“ en hield daarna een inleiding over „Het vaststellen van belastingen door een college van zettters“. De heer J.H. Crott vervolgde daarna zijn spreekbeurt van 10 december.

Op 11 februari sprak ir. C.E.P.M. Raedts over „Rond het ontstaan van het Bernardinuscollege“, waarna de heer C.H. Geelen het onderwerp behandelde: „Enkele gegevens over de lengte- en oppervlaktematens in de vorige eeuw“.

Op 10 maart sprak de heer M.L.H. van Wersch over het onderwerp „Teksten en beelden over de medische verzorging in het Romeinse Rijk gedurende de keizertijd“.

Op 14 april sprak de heer F.G.H.M. Crutzen naar aanleiding van zijn „Onderzoek naar Zuidlimburgs oudste plattelandskerken tot omstreeks 1400“.

Op 12 mei hield dr. W.A.J. Munier een causerie over het onderwerp „Het einde van het simultaneum in Zuid-Limburg, speciaal in Heerlen“.

Op 9 juni sprak drs. F.L. Augustus over „De ouderdom van de handelsroute Keulen-Vlaanderen, speciaal van het tracé in oostelijk Zuid-Limburg“, waarna drs. J.T.J. Jamar een inleiding hield op de tentoonstelling „Cananefaten, een opgraving in Rijswijk (Z.H.)“, welke tentoonstelling vervolgens onder zijn leiding in het Thermenmuseum werd bezocht.

Kroniek

1980

- 25 febr. Feestelijke ingebruikname nieuwbouw van de geïntegreerde R.K. kleuter- en basisschool „Windekind“ aan de Van Weerden Poelmanstraat in Douve Weien, Heerlen.
- 29 febr. Afscheid van E.M. van Loo, hoofd afdeling Financiën tevens comptabele van de gemeente Heerlen, in verband met pensionering; tot zijn opvolger wordt benoemd W.H.M. van Megen.
- 29 febr. Overlijden van de 86-jarige J.H.N. Bollen, oud-technisch hoofd-ambtenaar afdelingschef Gemeentebedrijven Heerlen en groot kenner van de geschiedenis van het gas-, water- en electriciteits-bedrijf.
- 7 mrt. Officiële opening nieuwbouw gezinsvervangend tehuis „De Zuiderhaven“ aan de Mgr. Hanssenlaan te Hoensbroek door vier bewoners van het tehuis.
- 19 mrt. Promotie van de uit Heerlen afkomstige mevrouw R. Blommers-Schlösser tot doctor in de wiskunde en natuurwetenschappen aan de Amsterdamse Universiteit op het proefschrift „Biosystematics of Malagasy Frogs“.
- 19-21 mrt. Werkbezoek van een delegatie van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk aan Zuid-Limburg, waarbij onder meer wordt gesproken over de mogelijkheid de diverse museum-activiteiten in de Oostelijke Mijnstreek onder te brengen in één culturele accommodatie in de gemeente Heerlen.
- 22 mrt. Officiële opening ontmoetingscentrum van Mosaico, de vereniging van Antillianen in Zuid-Limburg, aan het Tempssplein 12 te Heerlen door R.H. Laclé, plaatsvervangend gevolmachtigd minister van de Nederlandse Antillen.
- 23 mrt. Installatie van W. Jacobs als pastoor van de St. Andreasparochie aan de Rukker te Heerlerbaan-Heerlen; voorheen was hij pastor in het De Weverziekenhuis te Heerlen.
- 28 mrt. Officiële opening „Motel Heerlen“, Terworm 10, door burgemeester J.A.M. Reijnen.
- 30 mrt. Opening tentoonstelling „Astronomie en techniek“ in het gebouw van Sterrenwacht „Hercules“, Adenauerlaan 6, Heerlen, door wethouder J.J.M. Verheugen.
- 1 apr. Officiële opening bibliotheekdienst van het Onderwijs Stimulerings Project (OSP) Oostelijke Mijnstreek aan de Passage in Heerlen door wethouder J.J.M. Verheugen.
- 4 apr. Overlijden van de 75-jarige Piet Malherbe uit Heerlen, groot pionier van het Limburgse toneel.
- 7 apr. Viering gouden bestaansfeest parochie H. Antonius van Padua te Beersdal-Vrank, Heerlen.
- 20 apr. Afscheid van pastoor A. Verhamme van de H. Geestparochie te Brunssum-Noord; hij wordt opgevolgd door J. Brouns.
- 24 apr. Officiële opening nieuw bijkantoor van de Algemene Bank Nederland aan het Corneliusplein 5 te Heerlerheide, Heerlen door loco-burgemeester H.L.M. Savelsbergh.